

Václav Havel vallomása

A PANORÁMA RENDKÍVÜLI ADÁSA — 1989. JÚNIUS 28.

(AZ INTERJÚT SUGÁR ANDRÁS KÉSZÍTETTE)

Chrudinák Alajos: Három érdekes kortársunkkal beszélgetünk ma este. Mindhárom ember „kortünet”, napjaink változó Közép-Kelet-Európájának jellemző személyiségei: Václav Havel, cseh ellenzéki drámaíró, Borisz Jelcin, a kommunista párton belül harcoló radikális reformer és Szergej Ahromejev, a birodalmi katonai doktrínával szakító szovjet marsall.

Ami összeköti őket, hogy ezt az eltorzult, elromlott világunkat szeretnék megváltoztatni, jobbra, értelmesebbé, az emberi élethez méltóbbá tenni.

Sok az ellenségük, de vannak barátaik és híveik. Ők sem szeplőtlenek. Emberek, akik tévedhetnek, mint mindannyian. De valamit akarnak és tesznek is ezért: vállalják a kockázatot.

Kezdjük Václav Havellel a beszélgetést.

A prágai IV. kerületi bíróság az óriási hazai és nemzetközi szolidaritás hatására éppen egy hónappal ezelőtt rendelte el Václav Havel cseh ellenzéki író feltételes szabadon bocsátását.

Havel, a Charta '77 ellenzéki csoport vezéralakja az utóbbi időben túl sokat ült börtönben. Miloš Jakeš pártfőtitkár a többi között azzal vádolta az elítéltet, hogy „az átalakítási folyamatot a szocializmus kompromittálására, a rendszer destabilizálására és az eredmények lebecsülésére próbálja kihasználni”.

Valóban, nem teljesen normális állapot, ha egy hivatásos és jó drámaíró politikai hőssé, fogollyá válik. Kivéve talán a mi közép-európai fertályunkat.

Barátai és hívei szerint Havel sohasem kívánt, s gondolom, ma sincs szándéka ilyenféle „nemzetközi” szerepet játszani Csehszlovákiában. Nem a konfrontációt, hanem az erőszakmentes politikai megoldásokat keresi, kívánja. Havel a párbeszéd és a kompromisszum híve. Azt hiszem, most elérkezett az ő ideje.

Havel — mint rövidesen láthatjuk — nem gyakorlati politikus. Író, hazafi, progresszív kortársunk, korunk hőse, aki minden politikai kérdést erkölcsi problémaként él át, vet föl. Ő nem politizál, hanem erkölcsiséget és igazságot hirdet. Ez a dolga.

Sugár András: Mi a véleménye az úgynevezett írói elkötelezettségről? Hogyan vélekedik a szocialista realizmusról?

Václav Havel: Nem tudom, mi a szocialista realizmus... Az ötvenes években az úgynevezett termelési regényeket értették ezen. Más szóval, ezek a könyvek valamilyen módon a hivatalos ideológia illusztrálását szolgálták. Általában kötelező volt szerencsés véget érniük, tehát happy enddel. Ki kellett fejezniük azt a lelkesedést, amely áthatott minden embert a munkában, a boldog jövő építésében. Ilyeneket már régóta nem írnak sehol. Mégis, időről időre csak-csak

szóba kerül a szocialista realizmus, meg a szocialista művészet, de senki sem tudja, mi akar ez lenni, és mit kellene jelentenie. Szerintem a szocialista realizmus nem más, mint olyan művészet, amely dicséri a kormányt.

S. A.: Václav, hogy jutott Ön börtönbe? Hogyan került erre sor?

V. H.: Hogy miként kerültem börtönbe? Nos, én már többször voltam börtönben. Négyezer hosszabb időre, de sokszor töltöttem rövidebb időszakokat is börtönben: negyvennyolc órát, négy napot stb. Először 1977-ben csuktak le, amikor megjelent a Charta '77. Egyike voltam azoknak, akik előkészítették ezt az okmányt, és egyike a kezdeményezőknél. Szintén az elsők között voltam a mozgalom szóvivője; hárman voltunk szóvivők. Úgy tíz napra rá, hogy először megjelent a kiáltványunk, azt követően zártak be első alkalommal, és mintegy négy hónapot töltöttem a rács mögött.

S. A.: Engem az utolsó érdekelne.

V. H.: Rendben. Nyilván az érdekli Önt, miért kerültem a börtönbe.

S. A.: Igen.

V. H.: Szóval, január 15-én a Független Kezdeményezések nevű társaság, tehát a Charta '77 és a hozzá hasonló többi mozgalom úgy döntött, hogy megemlékezik Jan Palachról, mivel éppen húsz év telt el azóta, hogy fölgújtotta magát a Vencel téren. Egy kegyeleti aktus keretében, nyilvánosan szerettük volna az ő emlékét felidézni. Ezt a megemlékezést azonban betiltották. Mégis, sok ezer ember gyűlt össze azon a napon a Vencel téren. Csakhogy nem volt szabad virágot elhelyezni arra a helyre, ahol a diák fölgújtotta magát. Mert ez volt a tervünk. Mindenkit, aki virágot akart letenni, elvittek a rendőrök.

S. A.: Milyen paragrafus alapján ítélték el?

V. H.: Várjunk csak... valami olyasmi volt, hogy: a közrend... védelmezőjét... a hivatali feladatának ellátásában akadályoztam. Ezt nehezen lehetett bizonyítani, mivel sehol, senkit, semmiben nem akadályoztam. Ők is érezték, hogy ez nagyon kevés, hogy valójában erre nincs is semmilyen bizonyíték, ezért hát még megtoldották a felbujtás vétségével.

S. A.: És hogyan bántak Önnel a börtönben?

V. H.: Meg kell mondanom, hogy nagyon jól. Nagyon jól, ha összevetem a korábbi börtönlélményeimmel. Hatalmas volt a különbség, mondhatni, díszrab voltam. Sőt, sok ór kifejezetten tudomásomra hozta, hogy nem ért egyet a bezárásommal, és igazán semmire sem panaszkodhatom. Úgy veszem, hogy ez egy picinyke, alig érzékelhető jele, de mégiscsak jele annak, hogy változik nálunk a helyzet. Szomorú egy mutató ez ugyan, de tényleg csak azt mondhatom, hogy összehasonlíthatatlanul jobb volt a helyzetem, mint az említett többéves fogságom idején, amikor viszont én voltam a legüldözöttebb az összes üldözött közül. Most meg én voltam a börtönben az előkelőség. A mi börtöneinkben előírás, hogy minden rabnak kötelező megnéznie esténként a tv-híradót. Tehát a folyosókon ott vannak a tévékészülékek, és esténként...

S. A.: Muszáj? Kötelező?

V. H.: Igen. Ott a készülék a folyosón, fél nyolckor mindenkit odahajtanak, nyolcig nézni kell, és nyolckor mindenkit visszazavarnak a helyére. Egyesek, akik jól viselkednek, meg van piros pontjuk, meg hasonló, hát azok esténként a híradó után is nézhetik a műsort. És mivel a szabály az szabály, én is kötelezve voltam a tv-híradó megtekintésére, odabent. Szóval, ami a tévét illeti: tekintettel különleges helyzetemre, megengedték, hogy bármikor nézhessük a tévét. Ameddig csak akartuk. Szóval, ezek az urak nagyon boldogok voltak, hogy nézhetik a tévét, úgy, hogy a készülék napi hat órát zúgott a fülünkbe, a hétvégeken meg nyolc órát is, és elmondhatom, hogy a büntetésemnek ez volt a legkeményebb

része. Állandóan nézni vagy hallgatni a tévét! A csehszlovák televízió ugyanis borzalmas. Végül is nem a rabtársaim, hanem az egész helyzet és az egész kor-szak tragikus volta miatt beszélek erről. Azért, mert pillanatonként szembesü-lünk paradox és képtelen dolgokkal, és én különösen fogékony vagyok ezek iránt. Írták is rólam, hogy én az abszurd dráma képviselője vagyok. Az abszurd színház, ugye, egy irányzat a drámaművészetben. Ez ugyan egy kicsit a kritiku-sok kitalációja, akik mindig szívesen címkéznek, hát rám ezt a bélyeget ragasz-tották. Én igazán nem tudom, jogos-e ez vagy sem. De valójában nekem mind-egy is.

S. A.: Az élet abszurdabb.

V. H.: Igen. Bármit is teszek, valahogy mindig belebotlok ezekbe a képtelen helyzetekbe. Ráadásul úgy érzem, hogy másoknál érzékenyebben fogadom eze-ket, ami valószínűleg összefügg azzal a különállással, a dolgok kívülről, alulról szemlélésével, ami a gyerekkorom óta jellemző rám; a polgári származásom és egyéb körülmények miatt.

S. A.: Mit gondol ma Ön szerint a cseh nép?

V. H.: Nehéz fölbecsülni, hányan gondolják itt ezt vagy azt. Nálunk nem lé-teznek semmilyen objektív véleménykutatás, szociológiai vagy politológiai felmé-rés. Erről tehát felelősséggel nem beszélhetek. Eddigi általános tapasztalataim viszont azt mondatják velem, hogy a társadalom nagy része automatikusan nem hiszi el azt, amit a hivatalos lapok írnak. No persze, nem minden lap egy-forma. De amit a Rudé Právo ír, vagy ami a csehszlovák televízióban elhangzik, azt nem hiszik el, és ezek a cikkek, tudósítások éppen ellentétes hatást váltanak ki. Az emberek szinte már ösztönösen az ellenkezőjét hiszik mindennek, még akkor is, ha a lap véletlenül igazat ír. És itt nem is arról van szó, hogy az embe-rek a közölt tényekben kételkednének. Inkább azért van bennük ellenállás, mert nem viselik el a hivatalos sajtó mellébeszélését. A töméntelen dumát, az ideoló-giai színezetű sumákolást. Hiszen egy egyszerű, egy mondatban kifejezhető dol-got is akkora szóáradatban mesélnék el, és annyi ideológiai szószsal locsolják és körítik, hogy ez végül már mindenkiben csak undort kelt. Ebből fakad a sajtó-val szembeni teljes körű ellenállás.

S. A.: Fojtik most állítja, hogy Magyarországon ellenforradalom van, és hogy ellenforradalmárok gyülekeznek a reform zászlaja alatt. Mi erről az Ön személyes véleménye?

V. H.: Én azt gondolom; ha Fojtik szavaiból kiérezhető egy bűjtatott fenye-getés, miszerint pont a csehszlovák hadsereg fogja megmenteni a szocializmus ügyét Magyarországon, Lengyelországban és a Szovjetunióban, akkor legyen sza-bad megnyugtatnom a magyar nézőket, hogy ez a veszély mégsem lehet igazán komoly. Nem vagyok meggyőződve ugyanis arról, hogy elég erős-e Csehszlová-kia ahhoz, hogy letámadja az egész szovjet tömböt, és pont ő mentse meg ezek-ben az országokban a szocializmus vívmányait. Úgyhogy az említett Fojtik-féle kijelentésekben én nem látok a szomszédokra nézve fenyegető dolgokat. Egyéb-ként ezek a szavak amúgy teljes összhangban állnak ennek a hatalmi csoportnak a világképével, az ideológiájával. Ezt az uralkodó garnitúrát voltaképpen a Szov-jetunió, illetve a Varsói Szerződés öt tagállamának beavatkozása juttatta hata-lomra, és ugyebár ezek a katonák akkoriban azért jöttek, hogy úgymond meg-mentsék a szocializmus ügyét Csehszlovákiában. Ez a hatalmi csoport ezzel az ideológiával azonosult, és húsz éve ezt ismételteti. Ennélfogva mindarra, ami ma történik Magyarországon, Lengyelországban vagy a Szovjetunióban, nem is válaszolhatnak másként, mint ahogyan teszik. Ez ugyanis létük vagy nemlétük kérdése. Ez az ő politikai identitásuk, lényegük. A kezdet kezdetén így határoz-

ták meg a politikájukat, és képtelenek rá, hogy másként gondolkodjanak vagy másként viselkedjenek. Hiszen akkor maguk alatt vágnák a fát.

S. A.: Igen ám, de mintha egy érdekes tengely volna kialakulóban. Hogyan látja Ön ezt a Berlin—Prága—Bukarest tengelyt?

V. H.: Románia teljesen külön történet a maga Ceaușescujával és annak brutális rendszerével. De nyilván ennek is megvan a maga történelmi oka és magyarázata, hogy ilyesvalami ott kialakulhatott. Ez egy teljesen egyedülálló eset, és nyilván közrejátszik benne, hogy ez a vidék távol fekszik Európa közepétől, ilyesmi a Balkánon alakulhatott ki. Én azt hiszem, hogy ide ezt nem lehet átültetni...

Vagyis mindegyik említett ország kissé más-más helyzetben van. És néha úgy is tűnik, hogy tüntető jelleggel társulnak egymással; de hogy tengelyt alkotnának, ez a valóságban nincs így, mivel mindegyik ország más helyzetben van, más-más érdekekkel és így tovább.

S. A.: Egy kérdés a nemzetiségi problémáról. Hogyan értékeli Ceaușescu gyakorlatát a nemzeti kisebbségek kezelésében?

V. H.: Ez borzalmas, rettenetes dolog — mint minden egyéb is abban a Romániában. Mi egyébként sokat foglalkoztunk Romániával, már úgy értem, hogy mi: a Charta '77, nem én személyesen. Szóval már többször is nyilatkoztunk a román eseményekről, mégpedig jóval azelőtt, hogy ez divatba jött Európában. Még szolidaritási napot is hirdettünk valamikor régebben, amikor is a román néppel való nemzetközi szolidaritásra szólítottunk fel. Érdekes megemlíteni, hogy ez a kezdeményezés elsősorban Varsóban és Budapesten talált visszhangra, no és persze Nyugaton, ott a román nagykövetségek előtt tüntettek. Mi itt eléggé átérezzük ezt a szörnyű tragédiát, annak minden összetevőjét. Hiszen ez az ember egyszerűen megsemmisít mindent, amit öleltte alkottak. Feltehetően azt szeretné leginkább, ha csak olyan épületek marádnának meg, amelyek az ő ország-lása idején épültek. Minden egyebet eltörölné, a földdel tenne egyenlővé.

Nyilván szeretné eltüntetni a nemzetiségi jellegzetességeket is, és kialakítani egy nyáját, egy alattvalói nyáját. Hiszen világos, hogy az ottani magyarokat is szét akarja szórni a románok közé, hadd vesszen el az etnikai hovatartozásuk, és egyben megsemmisülnének eredeti otthonaik is, azok minden egyedi vonásával. Mindez szörnyű tragédia, egyben egyfajta jellemző tükre a totalitárius rendszereknek. Valamikor Kambodzsra volt ilyen, napjainkban Románia. Úgy is mondhatnám, hogy a totalitárius gondolkodásmód szélsőséges példája ez az ország. Szándékosan nem mondok kommunistát, hanem totalitáriust. A hatalom itt a lakosságot egyszerű anyagként kezeli, amelyből felépítheti azt a piramist, amelynek csúcsán egy császár ül.

S. A.: Egy fáraó.

V. H.: Igen. (Nevet.)

S. A.: Mégis: Közép-Európában sok nemzet él, amelyek valahogy nem képesek bízni egymásban. Él a gyanakvás bennük egymás iránt. Például a magyarok és a szlovákok között vagy a magyarok és a románok között. De említetném a cseheket és a németeket is. Vannak a múltból ittmaradt ősi ellentétek, amelyek megakadályozzák, hogy kialakulhasson bizonyos egység köztük. Mert például az NSZK és Franciaország között már szinte minden gyanakvás megszűnt, és ott nincs akadálya egy egységes Európa létrehozásának. Hogyan lenne képes Közép-Európa leküzdeni ezt a kölcsönös bizalmatlanságot?

V. H.: Közép-Európa nem volt más, mint egy sajátos etnikai kohó. Az Osztrák—Magyar Monarchia is a népek és etnikai csoportok elegye volt, ezek egymás között vegyültek, keveredtek, érintkeztek. A nemzetiségi torzszalkodásoknak

ezért itt megvolt a maga hagyománya. Az új rendszer, a totalitárius rendszer, amely itt berendezkedett a sztalinizmus időszakában, bizonyos fokig még támogatta, sőt, támaszkodott is erre a hagyományra, a bevált jelszó: az „Oszd meg és uralkodj” elve alapján. Nem is nehéz konkrét bizonyítékokra lelni ahhoz, hogy a hivatalosan hirdetett teljes egység, barátság és ehhez hasonló szövegek leple alatt felfedezzük az uszítás kísérleteit. A lengyel Szolidaritás idején — még a szűkségállapot bevezetése előtt — például nálunk tervszerűen keltettek lengyel-ellenes hangulatot. Olyasmivel, hogy „a lengyelek nem akarnak dolgozni”, hogy egyszerűen csak azért van ott zűrzavar, mert szegények, és azért szegények, mert nem dolgoznak. Meg hogy minket akarnak kienni, és elviszik a mi áruinkat...

S. A.: ... ez nálunk is így volt ...

V. H.: ... igen, ezek azok a tipikus fogások, amelyekkel feltűnés nélkül lehetett embereket befolyásolni. Akkoriban még monolit volt a tömb, és ennél fogva könnyebb volt kezelni, csak azt kellett megakadályozni, hogy kialakuljon valamilyen szolidaritás az egyes nemzetek között. Emellett az egyes demokratizációs törekvések meglehetősen elszigeteltek maradtak. Főleg önmagával foglalkozott mindenki, s a többi nép úgy gondolkodott: ez az ő dolguk, próbálják csak meg, aztán majd meglátjuk, mi lesz a vége.

Magyarország 1956-ban semmilyen nagyobb szolidaritást nem kapott a tömb többi országától. 1953-ban senki sem volt igazán szolidáris az NDK-val. 1968-ban meg Csehszlovákia várt hiába szolidaritást a környező országoktól. És aztán ... 1980-ban Lengyelország sem élvezett valami nagy támogatást. Mindez bizonyos fokig, ugyan nem kizárólag, de bizonyos fokig az „oszd meg és uralkodj” érvényesítésének eredménye volt. Ma a helyzet más. A szolidaritástudat — nem állítom, hogy egész nemzetek méretében — de mondjuk, az intellektuális elit szintjén ..., elit ..., nem szeretem ezt a szót, szóval a szolidaritástudat sokkal erősebb, mint bármikor azelőtt. A szolidaritás kötődése szorosabb, ráadásul először történt meg, hogy több országban egyidejűleg következett be a demokratizálódás folyamata; Magyarországon, Lengyelországban és a Szovjetunióban — még ha országonként más-más formában is — ez pedig újdonság. Ez azonban talán erősítheti azt a reményt, hogy ezek a folyamatok nem visszafordíthatóak.

S. A.: Manapság forró szelek fújdognak Moszkvából: peresztrojka, glasznosztj. A Csehszlovák Kommunista Párt hivatalosan meghirdette az átépítést, sőt Strougal egyenesen reformról beszél. De érződik a prágai kormány ellenállása a peresztrojkával és a glasznosztjtal szemben. Mit gondol: meddig lesznek képesek ellenállni a Moszkvából fújó szélnek?

V. H.: Ez nagyon bonyolult kérdéskör, és nagyon érdekelne, mi a helyzet valójában. A mi vezetőségünk, szavakban természetesen, elkötelezettje a Szovjetunióhoz fűződő megbonthatatlan barátságnak, támogat mindent, ami ott történik, pontosabban nem mindent, de támogatja Gorbacsov hivatalos politikáját; röviddel a Gorbacsov-féle peresztrojka után nálunk meghirdették a „přestavbát”, az ő glasznosztjuk után nálunk is meghirdették a glasznosztjot. Mindez azonban hamisan cseng. Ezek csak szavak, reális, ténybeli következmények nélkül. Ez inkább az álarcok cseréje. Az ok egyszerű és érthető: ezt a vezetőséget Brezsnyev és az ő inváziója ültette a helyére, ez a vezetőség politikailag a Brezsnyev-doktrínával azonosult; önmagát is így definiálta politikailag; ráadásul egy fura tévedést is megengedett magának: úgy hitte, hogy Brezsnyev az idők végezetéig élni fog, és nem számolt egy másfajta fejlődés lehetőségével. Úgyhogy önmaga zárta magára az ideológiai kaput, s képtelen arra, hogy jól és reálisan másfajta politikát csináljon, mint amilyet húsz éve csinál.

A társadalmi nyomásra, a társadalom öntudatra ébredésére viszont természetesen hatással vannak a körülöttünk zajló események. Ami Magyarországon történik, azt az emberek hallgatják a rádióban, tudnak róla, de azt is tudják, mi történik Lengyelországban és a Szovjetunióban. És egyszer csak kezdik egymástól kérdezgetni: hogyhogy nálunk büntetendő az, amit nekik szabad? És ez egy újabb ösztönzés. Az az érzésem, hogy vezetőségünk nagyon kínosan érzi magát amiatt, ami Moszkvában történik, és alighanem üdvözölné, ha ott valahogy lefékeződne vagy megfordulna a folyamat. A lengyelországi és a magyarországi eseményekről nem is beszélve, hiszen az számukra teljes szerencsétlenség. Másfelől, ami a Szovjetuniót illeti, Gorbacsov politikája egyelőre olyan, hogy még nem veti fel a csehszlovák kérdést, nem vitatja nyíltan a varsói paktum országainak 1968-as invázióját. Előbb vagy utóbb azonban nyíltá kell tenni a csehszlovák kérdést. Ez világos. De Gorbacsov ezt inkább fékezni, mint gyorsítani akarja, mégpedig teljesen érthető okokból. Problémái vannak Üzbegisztánnal, Kazahsztánnal, Afganisztánnal, a balti köztársaságokkal. Egészen más módon ugyan, de Lengyelországgal és Magyarországgal is annyi a problémája, hogy semmi szüksége egy újabb destabilizációs központra Európa közepén, mert természetesen tudja; amint hivatalosan felülvizsgálják Brezsnyev inváziós álláspontját az 1968-as Csehszlovákiával kapcsolatban, az állami vezetésnek nem marad más választása, mint megszegyenülten elkullogni, s ez előre nem látható következményeket ébreszthet a társadalmon belül. És amitől Gorbacsov irtózik, az a káosz. Neki valamilyen rendre van szüksége. És kényelmetlen volna, hogy szót emeljen, netán elkötelezze magát Csehszlovákia ügyében, ezért formailag azt mondja: ez a maguk dolga, mi immár nem akarunk beavatkozni, korábban ugyan beavatkoztunk, de többé nem fogunk beavatkozni. Mi nem bíráljuk a kínai elvtársakat azért, amit elkövettek Pekingben és Sanghajban, nem avatkoznak be a lengyel és a magyar eseményekbe sem, és persze — mondja Gorbacsov — nem fogunk beavatkozni abba sem, ami Csehszlovákiában történik. Az az érzésem, hogy Csehszlovákia, azaz a csehszlovák vezetés zsákutcába került, mintha sarokba szorították volna. És akár állat, akár ember, ha erejétől-hatalmától megfosztva sarokba szorítják, ésszerűtlenül, kiszámíthatatlanul, zűrzavarosan kezd viselkedni, egymásnak ellentmondó dolgokat csinál, hisztérikus indulati cselekvésekre ragadhatja magát; pontosan így viselkedik ma a mi vezetőségünk. Zsákutcában van. Minden kicsúszik a kezéből, és ellene fordul. Bármit is tesz, ellene fordul. Ezt a helyzetet hosszú távon véleményem szerint nem lehet fenntartani. Egy apró személyes példa: ha nem csuknak be engem — képtelenség. Ha becsuknak — képtelenség. Ha kiengednek a börtönből — képtelenség; ha nem engednek ki — ismét csak képtelenség. Bármit csinálnak — rossz. Bármit csinálnak — ellenük fordul. Az én esetem csak egy apró illusztráció a mondandóhoz. Tehát azt gondolom, hogy a vezetőség egyfajta válságot, tanácsatlanságot él át, ami — mint mindig — a hatalmon belüli ellentétek éleződéséhez vezet, főleg a hatalom központja körül. Valószínűleg tehát történnie kell valaminek. De az is lehet, hogy semmi sem történik, és ez a furcsa helyzet feltűnés nélkül évekig folytatódik. Azt én nem tudhatom. Egy szélsőséges lehetőség, hogy itt is az lesz, ami Pekingben, hogy egyszer csak körülnézünk, és mindenütt go-lyószórót látunk. Ez a lehetőség persze nem valószínű. A másik lehetőség: a hatalom valamilyen megrázkódtatása és bizonyos személycserék ahhoz vezetnek, hogy egy év múlva itt ugyanaz lesz a helyzet, mint Magyarországon. Ez lenne az eszményi alternatíva. Valószínű, hogy a fejlődés valahol a két szélsőség között találja majd meg az útját. Szóval, ez egy nyitott helyzet. Csehszlovákia egyfajta történelmi válaszüthoz érkezett.

S. A.: Ön valóban szovjetellenes?

V. H.: Természetesen ellenzem a kommunista típusú totalitárius rendszert, mert minden totalitárius rendszert ellenzek. És ha a szovjetellenesség egyet jelent a kommunista típusú totalitárius rendszernek meg az exportálásának ellenzésével, akkor szovjetellenes vagyok. Ha azonban a kérdés azt célozza, hogy ellensége lennék-e ennek a nagy országnak, akkor a „szovjetellenes” szónak nincs értelme. Ugyanolyan barátja vagyok az oroszoknak, a litvánoknak, a grúzoknak, mint a franciáknak, az amerikaiaknak vagy a bolgároknak. Nem tartok számon népeket, amelyeket jobban vagy másoknál kevésbé szeretnék.

S. A.: Mi a véleménye az európai ház tervéről, amely napjainkban még a szovjet politikai irodalomban is egyre többet és többet szerepel?

V. H.: Bevallom, hogy az úgynevezett új gondolkodás, az Európa-ház, a békés és szabad egyesült Európa gondolata, a független és demokratikus társadalmi berendezkedésű országok kontinensének gondolata — számomra egyáltalán nem jelent meglepetést, mert már sokkal régebben foglalkoztat, mint ahogy tudtuk volna, hogy kicsoda Gorbacsov úr. És erre bizonyítékaim vannak. Sok tíz évnél is öregebb Charta-dokumentum van erről, az én sok-sok szövegemben is megtalálható a fogalom és annak bővített magyarázata. Vagyis én már jóval Gorbacsov előtt beszéltem erről. Persze, ha én szólok erről, ez csak az én álmom, holmi utópia, de ha Gorbacsov szól — az már jobb. Mivel ő olyan férfiú, akinek tényleges hatása van a világhelyzetre. Vagyis már nem utópia a dolog, hanem merő politikai realitás. Számomra nem marad más hátra, mint örülni, hogy a hajdani magánutópia valóra válik. A folyamat hosszú lesz, és sokáig fog tartani, de a kezdő lépéseket már megtették. És ez nagyszerű! Ennek mindnyájan csak örülhetünk.

Egészében véve úgy vélem, hogy Gorbacsov tiszteletet érdemel. Mert kísérletet tesz arra... arra... — igazán nem akarok nagy szavakat használni —, hogy valóban kezdjen valamit a problémák irtóztató tömegével a szovjet birodalomban. Tenni akar valamit, mozgásba akarja hozni a problémák megoldását szolgáló erőket, ez — mint ő maga mondta — nemzedékekre szóló feladat. És erre a megoldásra ő komolyan tesz kísérleteket, jobban mondvá elkezdti, és minden jel szerint eltökélten akarja. És ez csodálatra méltó, tekintet nélkül minden fenntartásunkra, amely vele szemben élhet bennünk, például az, hogy Gorbacsovot korlátozhatja saját ideológiája, hogy olykor a tekintélyelv szellemében cselekszik, hogy egészen a közelmúltig szinte nagyorosz nacionalistaként viselkedett, de amikor a nemzetek hirtelen lázongani kezdtek, megértette, hogy a birodalom nem csak oroszokból áll. Ma már ezen a téren jobb, mint volt. És mindezek mellett felülről korlátozza őt a saját ideológiája, a környezete, az a rettenetes apparátus, amelyre rá van szorulva, és így tovább, és így tovább. De a fenntartásaink mellett is tiszteletre méltó férfiú, aki egyszerűen emberfeletti, sziszifuszi feladatot vállalt magára. Úgy tűnik, nagyon-nagyon jó taktikusnak kell lennie. Mert nézzük csak: semmiféle glasznosztíró és peresztrojkráról nem beszélt mindaddig, amíg ki nem alakította a politikai bizottságban a támogató többséget. Egy szót sem szólt! De amikor már fokozatosan lecsérélte a régieket, és többségükben saját híveit ültette a helyükre, hirtelen beszélni kezdett, majd újabb személyi változásokat hajtott végre. Nyilván ügyes és szellemes sakkozó, és az adott helyzetben éppen ez szükséges elengedhetetlenül. Másképp nem megy.